

УДК 930:[352/354:329.15](477) “197/198”

ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ПАРТІЙНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР 1970-х – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 1980-х рр. (на матеріалах західних областей)

Юлія ШЕЛЕП

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Козельницька, 4, м. Львів, 79026, Україна, тел. (032) 270-70-22,
ел. пошта: julija_shelep@mail.ru*

Подано характеристику різних груп джерел, які інформують про повсякденне життя партійно-радянської номенклатури в УРСР у 1970-х – 1980-х рр. Визначено основні групи джерел досліджуваної проблеми: матеріали Державного архіву Львівської області, інтерв'ю, спогади, преса та твори художньої літератури. У дослідженні самостійною групою джерел виступають твори художньої літератури, а матеріали опитувань уможливають комплексне конструювання образу партійного працівника в суспільстві. Залучення такого широкого спектру джерел дозволило всебічно розглянути життя партійного працівника, створити об'єктивну картину формування та функціонування партійного керівництва УРСР.

Ключові слова: партійно-державна номенклатура, Комуністична партія України (частина Комуністичної партії Радянського Союзу), УРСР, історичні джерела, усна історія.

Становлення і функціонування системи державного управління в Радянській Україні користується певною популярністю серед сучасних дослідників, однак спеціального дослідження адміністративно-управлінської та партійно-радянської номенклатури як соціальної верстви з притаманними лише їй ознаками ще немає. Партійно-радянська номенклатура управляла державою і суспільством, нав'язуючи йому специфічний спосіб мислення, що виключав плюралізм думок і вільну конкуренцію, і таким чином забезпечувала тривалість власного існування. Після здобуття державної незалежності України не відбулося радикальної зміни правлячого класу, й чимало проблем державного будівництва були прямо пов'язані з традиціями радянської адміністративної верхівки.

Дослідження даної проблеми і ґрунтовний аналіз партійно-державної номенклатури як окремої соціально-професійної групи не лише доповнює загальну картину пізнання радянського минулого, а й допомагає зрозуміти особливості політичного фіаско радянського партійного керівництва в Україні та формування нової політичної еліти. Для вивчення номенклатури залучено інструментарій соціальної історії, об'єктом якої в цьому випадку стає повсякденна суспільно-політична і службова діяльність та організація всього комплексу життя партійного працівника, а не винятково відносини в побуті. Такий підхід дозволяє виокремити соціокультурний тип радянського чиновника – представника своєрідного “аристократичного класу” періоду соціалістичної модернізації.

Метою даної статті є представити і проаналізувати різномірний комплекс джерельних матеріалів, на підставі яких можна сформуванати цілісний образ партійно-

адміністративної номенклатури радянської України 1970-х – першої половини 1980-х рр., з'ясувати її специфіку як окремої соціально-професійної групи, встановити вплив на суспільство, простежити процес формування світоглядних цінностей та їх співвідношення з життєвими реаліями. Основний масив використаних у роботі документів датований 1970–1985 рр., оскільки на даний момент матеріали наступного десятиліття доступні дослідникам лише фрагментарно.

Значну групу джерел з досліджуваної проблеми становлять *архівні документи*, що зберігаються в Державному архіві Львівської області. Тут, зокрема, містяться документи Львівського обкому (Ф. П-3) та міськкому партії (Ф. П-4). Найбільш інформативними виявилися матеріали, зосереджені у фонді Львівського обкому КПУ (Ф. П-3). До них належать стенограми обласних партконференцій, що містять інформацію про партійний склад, мову ведення діловодства, стиль роботи тощо. Так, протоколи пленумів обкому дозволяють зрозуміти, як працювали номенклатурні кадри. Діловодство Львівського обкому КПУ показує спосіб, яким до відома виконавців доводили рішення керівних органів, дозволяє визначити комплекс заходів партійної системи, спрямованих на боротьбу з безгосподарністю, недотриманням партійної дисципліни, порушенням трудового законодавства, розв'язанням ідеологічних та релігійних проблем.

Чималий масив джерел відображає кадрові проблеми та кадрову політику. Так, статистичні звіти про склад керівних кадрів області, контрольні списки номенклатурних працівників надають інформацію про кількісні показники та чисельний склад номенклатурних кадрів, рівень їх освіченості, мережу партійних організацій. Окрім того, у фондах ДАЛО містяться біографічні дані про окремих представників номенклатурної еліти*, депутатів, які балотувалися до Верховної Ради УРСР та місцевих рад. Ці джерела дозволяють сформувати загальну картину функціонування регіонального керівництва УРСР на прикладі Львівської області. Досить інформативними виявились статистичні звіти про національний та соціальний склад партійних членів, їх освітній рівень, часто документи про всі партійні курси та школи, що їх проходили члени партії. У справах, що містять матеріали до протоколів партійних конференцій, можна також знайти окремі біографічні довідки членів партії**, інформацію про робо-

* ГУРЕНКО Станіслав Іванович (30.05.1936). Член Політбюро ЦК КПРС з 13.07.1990 р. по 23.08.1991 р. Член ЦК КПРС в 1990–1991 рр. Член КПРС з 1961 р. Народився в м. Іловайську (нині Донецької області) в сім'ї вчителів-комуністів. Українець. У 1958 р. закінчив Київський політехнічний інститут. Кандидат економічних наук. Трудовий шлях почав у 1958 р. інженером-технологом Донецького машинобудівного заводу імені 15-річчя ЛКСМ України, потім працював на цьому підприємстві старшим інженером-конструктором, начальником лабораторії. З 1963 р. старший викладач Донецького політехнічного інституту. З 1964 р. знову на Донецькому машинобудівному заводі імені 15-річчя ЛКСМ України: заступник головного технолога, головний технолог, заступник головного інженера, головний інженер, у 1970–1976 рр. директор заводу. З 1976 р. секретар Донецького обкому партії. У 1980–1987 рр. заступник Голови Ради Міністрів Української РСР. З 1987 р. секретар, другий секретар ЦК Компартії України. З червня 1990 р. перший секретар ЦК Компартії України. Змінив на цій посаді В. А. Івашка, обраного Головою Верховної Ради Української РСР. Делегат XXVI, XXVII, XXVIII з'їздів КПРС і XIX Всесоюзної конференції КПРС.

** Довідка

Лисенко Микола Григорович представляється на затвердження ОК КП України на посаду завідуючого сектором керівних кадрів обкому КП України. З 1969 р. працює інструктором відділу організаційно-партійної роботи Львівського обкому КП України. Рік народження 1933. Місце народження с. Рогізне Білопільського району, Сумської області. Національність українець. Член КПРС з 1957 р. Партквиток № 07456392. Освіта вища. Закінчив в 1952 р. Іскрисковщанський сільгосптехнікум Сумської області і в 1964 р. заочну ВПШ при ЦК КПРС.

За освітою агроном. Якими іноземними мовами володіє – не володіє. Чи має партстяттяння – не має. Чи був за кордоном – не був. Чи має урядові нагороди – не має. Чи є членом ВР, членом бюро обкому, крайкому, ЦК компартії союзної республіки – ні.

ту партійних організацій різних районів, їх чисельність, документи про підготовку партійних кадрів. Для прикладу, стенограми пленумів Львівського обкому містять таку статистичну інформацію: станом на 1 червня 1972 р. в обласній партійній організації налічувалося приблизно 2,5 тис. комуністів або 2,7 %, що мали партійні стягнення з занесенням до облікових карток. Серед них 167, що мали два або три стягнення¹.

Серед опрацьованих джерел – внутрішньо-розпорядчі, організаційно-розпорядчі та обліково-контрольні документи, стенограми та протоколи засідань, справи поточного діловодства, що відтворюють діяльність різних партійних структур. Звіти й листування з вищими органами влади дозволяють отримати інформацію про повноваження партійних органів, розмежування функцій у рамках партійної вертикалі та чітко показують алгоритми розв'язання проблемних питань, форми залежностей і підпорядкування. Протоколи засідань політбюро, секретаріату ЦК, документи різних партійних організацій, що направлялись для розгляду чи ознайомлення і виконання, дозволяють зрозуміти механізми функціонування партійної системи та визначити пріоритетні напрямки її діяльності.

Часто архівні матеріали чітко визначають завдання та основні напрямки роботи партійних органів. Так, наприклад, цілі обкомів, міськкомів і райкомів – зосереджувати увагу на “правильному” вихованні людей у дусі суворої дисципліни та відповідальності за доручену справу, не допускати підміни та дріб'язкової опіки у вирішенні поточних справ². Обком, міськком та райком мали постійно посилювати керівництво первинними партійними організаціями, турбуватися про їх організацію та політичне зміцнення, зростання авторитету, зміцнення зв'язків із масами³. Ці матеріали дають можливість визначити роль і місце Львівського обкому та міськкому в партійній структурі та простежити можливість впливу місцевих організацій на прийняття рішень ЦК.

Значна частина документів даного фонду висвітлює роботу різних постійних та тимчасових комісій, що здійснювали контроль за діяльністю органів партійної влади. Стандартним змістом таких матеріалів є інформація про те, що партійна комісія веде боротьбу з різними антипартійними проявами, особливо на ідеологічному рівні, вживає заходи по очищенню партії від тих, хто скомпрометував себе участю чи зв'язками

Робота в минулому

1948–1952 – учень сільгосптехнікуму с. Іскрисківщина Сумської області

1952–1953 – агроном-економіст, начальник планового відділу районного управління сільського господарства і заготівель, с. Сторона Підбузького району, Дрогобицької області

1953–1955 – агроном МТС по колгоспу ім. Молотова с. Сторона Підбузького району, Дрогобицької області.

1955–1958 – агроном колгоспу с. Сторона Підбузького району, Дрогобицької області.

1958–1959 – інструктор оргвідділу Підбузького райкому КП України Дрогобицької області.

1959–1960 – інструктор оргвідділу Бориславського міськкому Львівської області.

1960–1962 – слухач ВПШ при Львівському обкомі КП України.

1962–1963 – заступник секретаря парткому ВПШ при Львівському обкомі КП України.

1963–1965 – інженер, старший інженер управління кадрів Львівського раднаргоспу.

1965–1969 – інструктор оргвідділу Львівського міськкому КП України.

3 1969 р. – інструктор відділу організаційно-партійної роботи Львівського обкому КП України.

¹ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 3, оп. 22, спр. 8, арк. 13 (стенограма VI пленуму Львівського обкому КПУ від 24 червня 1972 р.).

² Там само, оп. 16, спр. 60, арк. 6 (матеріали до протоколу № 6 зборів активу Львівської обласної партійної організації 20 січня 1970 р.).

³ Там само, оп. 19, спр. 20, арк. 5.

з українським буржуазним націоналізмом, а також проявив нескромність, обманними шляхами проник у партію⁴. Окремою групою аналізованих джерел є листи громадян до вищих органів влади або на ім'я керівників Львівського обкому КПУ. Найчисленнішою серед них категорією є листи про зловживання службовими обов'язками і порушення “соціалістичної законності” серед партійних чиновників.

Серед архівних матеріалів зберігаються скарги на партійних працівників зі звинуваченнями їх у різноманітних зловживаннях. Так, наприклад, В. М. Погребняка за використання службового становища в корисливих цілях, нескромну поведінку рішенням бюро Львівського обкому КПУ зняли з посади заступника голови Львівського міськвиконкому і оголосили сувору догану із занесенням до облікової карти. І. С. Марчишин отримав догану за використання службового становища в корисливі цілях, неправдивість перед партією, незаконну передачу комунальної квартири своєму братові. Унаслідок цих зловживань Червоноармійський райком партії виключив його з членів КПРС і порушив питання про звільнення з роботи⁵.

Доволі типовим звинуваченням у скаргах була аморальна поведінка партійних функціонерів. Так, перший секретар Стрийського міськкому партії І. Н. Луцюк був звинувачений у “неправильній поведінці” в морально-побутових відносинах – пияцтві в робочий час, інтимних зв'язках з жінками легкої поведінки, зловживанні службовим становищем. Також стверджувалося, що саме за його вказівкою незаконно отримали квартири в будинках курорту “Моршин” військовослужбовець Кравченко, сім'я якого проживала в м. Василькові (його попереднє місце служби), лікар санаторію “Дністер” Ю. П. Колеснік, яка до цього проживала у двокімнатній квартирі. Саме її внаслідок доповіді І. Н. Луцюка обрали делегатом обласної партійної конференції секретарів партійних організацій. Також за його підтримки три місяці працювала секретарем первинної партійної організації Моршинського курорту Л. В. Ключнікова, директор місцевого ресторану, яка, крім зв'язку зі звинуваченим партійцем, нічим не заслуговувала на цю посаду⁶.

Такі матеріали свідчать насамперед про жорсткий контроль з боку партійно-державної системи за своїми працівниками й показують, що навіть на високій партійній посаді працівник не міг почувати себе повністю захищеним. Звісно, на підставі самих скарг і рішень партійних органів у кожному конкретному випадку складно судити щодо провини самого звинуваченого, однак можна показати, якими були правопорушення і зловживання, що підлягали осуду й покаранню. Також такі заяви і скарги громадян показують певні суспільні негаразди, проблеми зі соціальним забезпеченням, відтворюють настрої сучасників, сприйняття ними партійних працівників, ставлення до їхніх вчинків та рішень.

Вивчення архівних джерел дозволяє реконструювати кількісний і якісний склад партійної номенклатури та показати узагальнений образ партійного працівника 1970–1980-х рр. Тогочасна радянська пропаганда всіляко утверджувала образ “ідеального” керівника, який був наділений такими якостями, як компетентність, демократизм, всебічна освіченість, чесність, принципова “правильність”. Щоправда, вже згадані вище матеріали скарг на службові зловживання та неморальну поведінку партійних працівників дозволяють поставити цей образ під сумнів. Однак не потрібно забувати, що чимало партійних документів були створені та збережені під контролем самої

⁴ ДАЛО, ф. 3, оп. 19, спр. 205, арк. 5.

⁵ Там само, спр. 172, арк. 43.

⁶ Там само, оп. 22, спр. 96, арк. 56–57.

партії, відтак є продуктом чіткого відбору і часто містять вибірковий за своїм характером матеріал, тому для об'єктивнішого розуміння досліджуваної проблеми потрібно використовувати й інші джерела та робити висновки й узагальнення на підставі їх співставлення.

Наступним видом неопублікованих джерел є *матеріали усної історії*, які дозволяють подивитися на проблему з точки зору тодішньої людини, допомагають зрозуміти, як вона сприймала ті чи інші явища і процеси. На сьогоднішній день дослідники сперечаються про повну об'єктивність матеріалів цього комплексу, однак саме матеріали опитувань містять певну так би мовити символічну інформацію, що відклалась в пам'яті людей внаслідок пережитих подій, власних думок та рефлексій, але найголовніше – вони містять інформацію, що не збереглася серед документів. Часто на таких джерелах відображаються ідеї політичного, релігійного чи морального переконання респондента, відтак до даного комплексу джерел потрібно ставитись з обережністю і професійною критикою.

Для інтерв'ювання було розроблено спеціальні програми, що містили по декілька блоків питань. Вибірка респондентів проводилася за двома програмами інтерв'ю: перша з них – це питальник для осіб, які мали прямий зв'язок із партією, були її членами, працювали на партійних посадах. Питальник для цієї групи респондентів складався з урахуванням специфіки партійної роботи. Розпочинався він з загального питання: “Що Ви можете розповісти про свою партійну діяльність?” Програма інтерв'ю була побудована за принципом заохочення оповідача до вільної розповіді. Відтак, ставилось загальне запитання, щоб респондент сам планував хід своєї оповіді, пригадував цікаві моменти в такій послідовності, в якій вони йому здавалися найважливішими. Якщо в певний момент виникали труднощі з викладом матеріалу з боку оповідача, інтерв'юер ставив навідні запитання, запитання-уточнення, нерідко повертаючись до вже проговорених подій для конкретизації розповіді, уточнення певних реплік, сказаних оповідачем. Таким чином розмова будувалась як послідовний діалог між оповідачем та інтерв'юером.

Питальник для інтерв'ю складався з таких блоків: шлях до компартійного крісла (дозволяв зрозуміти наскільки важливим було для партійного функціонера отримання вищої освіти, доступність вищої освіти, “перспективи” партійної діяльності, заохочення для вступу в управлінську верхівку), професійна зайнятість партійного працівника (розкривала проблеми розподілу службових обов'язків, розвиток номенклатурної кар'єри, відносини серед партійних функціонерів, “відданість” ідеалам Компартії та роль у цих процесах КППС), взаємини між компартійними лідерами (особливості побудови товариських стосунків та підпорядкування, поява явища “доносів”, проблеми самореалізації та “схема виживання” за радянським зразком), приватне життя номенклатурника (особливості відпочинку, клопоти буденного життя, товариське життя, святкування в родині партійних службовців) та конструювання образу партійного функціонера (переваги та недоліки способу життя партійних чиновників, ідеал партійного керівника, шкала цінностей партійного функціонера, схема життя за загальним зразком).

Отриманий за цією програмою матеріал переважно зводився до розповіді про партійну кар'єру особи. Ось як, до прикладу, номенклатурники згадували про свою роботу: “партійна робота спонукала до чіткої дисципліни, організованості, мудрості та ввічливості, а разом з тим до прискіпливого ставлення до найпростішого завдання. Часто ти працюєш і ніби все виконуєш, і все то правильно, проте керівники завжди

на щось звертають увагу [...] то не відповідає статуту, а те неписаним, проте усталеним нормам, і в результаті ти вже сам не бачиш користі з своєї роботи, то хіба будеш з кимось сперечатись?!”⁷ або “керівники, яким ти підпорядковуєшся, були виховані на ленінських нормах, то вони шукали таких “учнів”, щоб безумовно виконували всі накази, а самі ж навантажували нас щоденною паперовою роботою, і ще то завжди були незадоволені результатом”⁸.

Пристосування ідейних норм до життєвих реалій зачепило фактично кожного члена партії, кожен партійний діяч, навіть найнижчого рівня, мусив чимось жертвувати заради влади, яку отримував. З цього приводу О. І. Сергієнко згадував: “влада була джерелом сили, ти знав і розумів, що можеш багато і багато від тебе залежить [...] це навіть було приємне відчуття – влада, проте, заглиблюючись у ту систему [роботу партії], ти часто губишся, ідучи вперед, ти повертаєшся назад і свідомо розумієш свої помилки, проте вгодити всім неможливо; однак все закінчується, вичерпується і влада, тоді ти стаєш залежним від іншого молодого партійного працівника, він фактично вирішує твою долю, хоча досвіду то більше в тебе”⁹.

Повсякденне життя партійного службовця складалося з двох протилежностей, відзначалося боротьбою двох “я”, “офісного” партійного працівника і звичайної людини, котра прагнула й шукала щоденних радощів життя: “партійна робота – це завжди випробування, протистояння [...] кожного дня ти стикаєшся з правом вибору: зробити так чи інакше, оступитись, схибити щоб “вижити”, чи іти проти усталених норм, зіткнутись наодинці з системою [...], а, може, простіше розгубити всі норми та ідеї, що в собі виховував з дитинства?”¹⁰.

Часто, обіймаючи партійну посаду, номенклатурник щиро вірив, що саме йому вдасться запровадити нові правила, відкоригувати норми, виправити недоліки, змінити саме ставлення партійних службовців до системи, а, можливо, і змінити саму систему. Проте на практиці всі ці наміри виявлялися ілюзорними, адже сама система не давала того зробити, бо її норми та правила були побудовані на відчутті влади та ейфорії, що виникає в результаті користування владою: “вона затягує, раз помиляєшся, потім другий, третій, і ти звикаєш до того [...] спершу ти обманюєш “зادля доброго діла”, однак потім це стає звичкою, і ти розумієш, що простіше зробити чи сказати щось неправильне, не завдавати собі лишнього клопоту, а кому потрібна та правда, кому від того легше, ти ж і неправдою нікому не нашкодиш, а правда може негативно вплинути на власну оцінку?”¹¹.

Неодноразово люди намагалися отримати номенклатурні посади просто заради безбідного життя своєї родини. З цього приводу І. Г. Петровський згадував: “ти повертаєшся з роботи додому, а вона [робота] біжить за тобою, бо то ще треба звіг переглянути, так твій робочий день триває до другої чи третьої години ночі, а о шостій знову на роботу. Про яке виховання дітей можна говорити?! Часто ти повертаєшся так пізно, а ідеш так рано, що задумуєшся, чи варте воно того... Недарма говорили, що добрий працівник живе не лише роботою, а й на роботі”¹².

⁷ Інтерв’ю з Петлярем Г. Ю., 1948 р. н., записане у м. Львів 27.03.2012 р.

⁸ Інтерв’ю з Куциним П. П., 1927 р. н., записане в с. Зимна Вода Пустомитівського р-ну Львівської обл. 21.02.2012 р.

⁹ Інтерв’ю з Сергієнком О. І., 1929 р. н., записане у м. Львів 28.03.2012 р.

¹⁰ Інтерв’ю з Супрун В. М., 1927 р. н., записане у м. Івано-Франківськ 12. 10. 2011 р.

¹¹ Інтерв’ю з Петлярем Г. Ю.

¹² Інтерв’ю з Петровським І. Г., 1942 р. н., записане у м. Рава-Руська Жовківського р-ну Львівської обл. 23.02.2012 р.

Окрему групу респондентів склали звичайні громадяни, що на період 1970–1980-х рр. проживали на території УРСР та могли свідомо сприймати й розуміти події навколо них. Питання для цієї групи починались із загального побажання, наприклад: “Що Ви можете розповісти про партійно-радянську номенклатуру УРСР 1970–1980-х років?” Запитання цієї програми були спрямовані на виявлення того, як конструювався образ партійного керівника в суспільстві. Основною частиною дослідження стало вивчення лінії стику партійних працівників і звичайних громадян у повсякденному житті, з’ясування, чого очікували звичайні люди від чиновників, які фактично “керували” їх життям.

“[Партійна номенклатура. – Ю. Ш.] – це суспільна верства, яка займає певні посади в державі, так зване начальство. Зовнішнім уособленням якої були темний костюм, світла сорочка, краватка, машина, папка. Це достатньо респектабельні чиновники, які мали величезні повноваження. Люди, які мали важливу суспільну місію, проте вони далеко не є ідеальними. Вони проходять певний відбір, займаючи посаду, і потім йдуть проти суспільної моралі”¹³.

У той час люди звертали увагу і на моральні якості партійного керівника. Серед них: чесність, справедливість, скромність, комунікабельність, простота, вміння встановлювати контакт з людьми і працювати з ними, а також особиста порядність¹⁴. Звичайні громадяни відчували “різницю статусу” між простою людиною і партійним керівником, тому вимагали уваги й “підтримки” з боку партійного діяча: “Партійні працівники користувалися авторитетом, проте лише в тих випадках, коли були компетентними у своїй справі, діловими, освіченими, цілеспрямованими, грамотними, ерудованими, намагалися працювати для населення і допомагати йому”¹⁵ чи “Мій дід, звичайний столяр, твердив: май на увазі – це нова буржуазія. Для нього [діда] повноваження партійних чиновників і їх образ завжди асоціювались з певними привілеями”¹⁶.

Про номенклатуру респонденти найчастіше згадували як про “закриту касту”, яка не любила публічності. Коли звичайний громадянин хотів отримати земельну ділянку в районі, де знаходилися будинки партійних представників, йому не тільки не давали цього зробити, але й починали перевіряти його, закидаючи йому, що він “шпiон” чи “диверсант”¹⁷.

Навіть “коли в тебе вже була земельна ділянка десь поблизу номенклатурних, то від вас не лише вимагатимуть знести дачу, навіть якщо вона нікому не заважає, вас ще й зроблять винуватим, якщо ж вимагатимуть знести, наприклад другий поверх дачі, бо він нібито завдає шкоди природі, а ви цього не виконаєте, під приводом “рятування” природи державні служби самі знесуть весь будинок, бо хоча і нікому він не заважає, однак “не дозволено”¹⁸.

¹³ Інтерв’ю з Луцьким О. І., 1955 р. н., записане у м. Львів 02.04.2013 р.

¹⁴ Інтерв’ю з Куциним П. П.; інтерв’ю з Кобрином В. С., 1945 р. н., записане у м. Львів 17.03.2011 р.; інтерв’ю з Булат М. І., 1939 р. н., записане у м. Івано-Франківськ 11.10.2011 р.; інтерв’ю з Гікало М. М., 1940 р. н., записане у м. Луцьк 07.07.2011 р.; інтерв’ю з Панкевич Р. Р., 1949 р. н., записане у м. Великі Мости Сокальського р-ну Львівської обл. 19.02.2011 р.; інтерв’ю з Сумик А. П., 1947 р. н., записане у с. Словіта Золочівського р-ну Львівської обл. 11.02.2011 р.

¹⁵ Інтерв’ю з Балицькою А. В., 1937 р. н., записане в м. Червоноград Сокальського р-ну Львівської обл. 18.09.2011 р.

¹⁶ Інтерв’ю з Луцьким О. І.

¹⁷ Інтерв’ю з Сергієнком О. І.

¹⁸ Інтерв’ю з Петровським І. Г.

Багато інтерв'юерів зауважили, що номенклатурники відзначалися турботою про своє здоров'я. Вони вважали, що на роботі занадто перепрацьовують, а якщо сказати партійному працівнику, що він досить непогано виглядає, у відповідь можна було почути сказане з сумом: “зовнішність оманлива”¹⁹. Для партійних керівників створювали спеціальні лікарні, а обладнання замовляли з-за кордону разом із ліками (на вітчизняну техніку та препарати партійні лідери не покладалися)²⁰.

З особливим захопленням респонденти розповідали про помешкання партійних та державних службовців: “Прийнято в таких колах мати великі шафи, заповнені книжками, причому не лише класиками марксизму, але і виданнями російських письменників, чи навіть, рідко, українських. Важко сказати, чи читались ці книги, чи були лише предметами інтер'єру. Щодо заміських будинків, то тут справа набагато серйозніша. Кругом будинків величезна стіна, тяжкі залізні ворота, які оточені охороною. Сам будинок розташований у глибині саду чи невеличкого лісочку і з вулиці майже не помітний. Сам будинок просторий та масивний. Внизу зали для прийомів, інтер'єр з найрізноманітнішого дерева, мрамору, дзеркал, люстри із гірського кришталю. На другому поверсі – великі кімнати, зверху – спальні”²¹.

Спробувавши оцінити матеріали усної історії як джерело для досліджуваної теми, можна зауважити, що саме матеріали опитувань відкривають площину для конструювання образу партійних представників, дозволяють респондентам висловити свої судження, ставлення до партійців, показати рівень довіри чи незадоволення діяльністю партійних кадрів, а часто навіть поміркувати над “ідеальним” образом партійного керівника. На підставі матеріалів інтерв'ю можна стверджувати, що у громадській думці образ партійних керівників конструювався на основі того, що можна було дізнатися з газет, журналів, анекдотів (саме анекдоти давали можливість висловити громадську думку публічно, а також відтворити події повсякденності, використовуючи фольклор та інформацію безпосередніх учасників подій чи спостерігачів) чи розповідей інших громадян.

Партійні керівники всіляко уникали публічності і вміли приховувати своє життя від решти суспільства. Головну роль в оціночних судженнях респондентів відіграв особистий досвід після “зіткнення” з партійними працівниками, від ставлення функціонерів, навіть найнижчого рівня, до громадян, відомих прикладів суспільно-корисної діяльності чиновників. Судження жителів про партійних працівників не носили конфронтаційний характер і відзначалися прагненням зрозуміти їх людські мотиви і якості. Певна напруга простежується здебільшого щодо оцінки пільг і привілеїв партійної номенклатури, яких була позбавлена інша частина суспільства. На базі особистого досвіду деякі респонденти описували або занадто “ідеальний”, або, навпаки, занадто критичний образ партійного працівника.

Для повноцінного дослідження партійно-радянської номенклатури потрібно використовувати *опубліковані джерела*, які можна поділити на кілька основних груп:

– документальні (законодавчі акти, програмні, статутні та директивні документи партійно-державних органів; матеріали діловодства партійних і державних органів УРСР; опубліковані відомості та статистичні звіти);

¹⁹ Інтерв'ю з Цибулько М. В., 1952 р. н., записане в с. Зимна Вода Пустомитівського р-ну Львівської обл. 20.02.2012 р.; інтерв'ю з Панкевич Р. Р.; інтерв'ю з Петровським О. М., 1939 р. н., записане у м. Тернопіль, 04.02.2011 р.; інтерв'ю з Зайчевою І. Ф. 1945 р. н., записане у м. Луцьк 07.07.2011 р.

²⁰ Інтерв'ю з Булат М. І.

²¹ Інтерв'ю з Майнич В. П., 1929 р. н., записане у м. Львів 18. 03. 2011.

– наративні матеріали (мемуари, публіцистичні твори та листи громадян в органи влади);

– преса.

Серед законодавчих актів УРСР основними документами, що визначали політичний режим, створювали правове підґрунтя функціонування номенклатурної еліти і регулювали суспільні відносини в республіці, є Конституції СРСР 1977 р. та УРСР 1978 р., а також зміни й доповнення, внесені до цих документів у пізніші роки, які ілюструють процес втрати КПРС та КПУ панівного становища в політичній системі²². Такі джерела необхідно вивчати в комплексі, застосовуючи порівняння вже готових законів з їх проектами, доопрацюваннями та змінами. Досліджувалися також матеріали з'їздів²³ і конференцій КПРС²⁴, які містять рішення Компартії України, спільні рішення з КПРС та ЦК КПРС, Верховною Радою та Радою Міністрів. Еволюцію поглядів прагматичної частини партійних працівників-депутатів ВР УРСР XII скликання відображає комплекс законодавчих актів, що були ухвалені в 1989–1991 рр. Такі відомості показують основні проблемні питання, що перебували в полі зору партійної номенклатури.

Багато актових і ділових джерел увійшло до збірників документів, що видавалися за радянських часів. Збірники “КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій та пленумів ЦК” (томи 8–9, що охоплюють період 1955–1989 рр.) та двотомна “КПУ в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій та пленумів ЦК” містять найважливіші постанови та ухвали вищих партійних інстанцій СРСР та УРСР. Окремі документи опубліковано в інших збірниках: “КПРС про засоби масової інформації та пропаганди”, “КПРС про профспілки” тощо. Важливу інформацію можна знайти у збірниках, що видані після 1991 р. в Україні, зокрема в серії “Документи радянської історії”. Такі збірники доводять, що, незважаючи на те, що КПУ фактично копіювала резолюції та рішення КПРС, багато документів видавалися з огляду на місцеві потреби, і стосувалися місцевої партійної номенклатури.

Програмні, статутні та директивні матеріали партійно-державних органів, офіційні промови та праці вищого партійного керівництва найбільш концентровано відображають цілі та завдання КПУ. Серед них: нова редакція Програми КПУ від 1989 р., “Наукові праці з історії КПРС”, постанови та рішення з'їздів партії, партійних конференцій, пленумів ЦК КПРС та ЦК КПУ. Здебільшого вони були опубліковані центральними політичними виданнями УРСР або періодичними виданнями союзного (“Вопросы истории КПСС”, “Известия ЦК КПСС”) та республіканського рівнів (“Правда України”, “Радянська Україна”, “Коммунист Украины”, “Під прапором ленінізму”). Разом з неабияким значенням документів цієї групи для дослідження даної проблеми їм притаманна декларативність, заідеологізованість і тенденційність.

²² *Девятая сессия Верховного Совета Украинской ССР (девятый созыв), 18–19 дек. 1978 г.: стеногр. отчет.* – Киев: Политиздат Украины, 1979.

²³ *XXIV съезд КПСС. 30 марта – 9 апреля 1971: стеногр. отчет.* – Москва: Госполитиздат, 1971. – Т. 1; *XXIV съезд Коммунистической партии Радянского Союза: стеногр. звіт: у 2 т.* – Київ: Політвидав України, 1972. – Т. 1; *Девятая сессия Верховного Совета Украинской ССР (девятый созыв), 18–19 дек. 1978 г.: стеногр. отчет...; XIX Всесоюзная конференция Коммунистической партии Советского Союза: стеногр. отчет.* – Москва: Политиздат, 1988. – Т. 1.

²⁴ *Нариси історії Вінницької компартійної організації.* – Одеса: Маяк, 1980; *Нариси історії Івано-Франківської компартійної організації.* – Ужгород, 1979; *Нариси історії Львівської компартійної організації.* – Львів, 1970.

Облікові відомості та статистичні звіти дозволили дослідити структуру та кількісно-якісний склад партійно-радянської номенклатури УРСР. До статистичних джерел належать: “Комуністична партія України в цифрах” та “ЛКСМ України в цифрах і фактах”, “УРСР в цифрах. Короткий статистичний довідник”. У цих збірниках містяться дані про національний та соціальний склад, демографічні показники, освітній рівень членів компартії тощо.

Іншою групою опублікованих матеріалів є наративи. Мемуарні та публіцистичні твори як окремий вид нарративних джерел представлені широким спектром жанрових підвидів – спогадами, автобіографіями, хронікальними записами подій з коментарями, інтерв’ю тощо. Специфіка даного виду джерел полягає в тому, що вони чітко вказують на індивідуальність автора, його специфічне бачення світу, його ставлення до описуваних ним подій, індивідуальне бачення та розуміння повсякденності. Хоча наративи є й досить суб’єктивними, проте вони вказують на специфічне авторське сприйняття описуваних реалій. Використані спогади, щоденники та листування, відповідно до специфіки роботи, можна поділити на три групи:

– наративи, створені самими представниками номенклатурної еліти СРСР та УРСР (Л. Брежнєвим, М. Горбачовим, В. Гаманом, М. Зеньковичем. Я. Погребняком, П. Шелестом, О. Ляшко, О. Сергієнком, М. Косенком та ін.)²⁵;

– оповіді оточення партійних керівників УРСР або ж їх друзів, знайомих, родичів²⁶;

– спогади, есе, листи українських дисидентів і правозахисників²⁷.

Цінність мемуарів полягає в можливості авторів роздумувати над прожитими роками, давати оцінку певним діям, вчинкам. Однак у мемуарах, зокрема радянського періоду, присутня надмірна обережність, так зване “невиговорення до кінця”²⁸. Часто у спогадах автори подають різноманітні матеріали особового походження, які містять інформацію про щоденні робочі будні. Ці так звані “кадрові” або “службові” джерела – заяви, особові листки обліку кадрів, службові автобіографії та ін., які відтворюють робочу повсякденність партійних кадрів. Вони доволі схематичні, однотипні,

²⁵ Леонід Брежнєв в воспоминаниях, размышлениях, суждениях. – Ростов на Дону, 1998; Горбачев М. *Жизнь и реформы*: в 2-х кн. – Москва: Новости, 1995; Его же. *Размышления о прошлом и будущем*. – Москва: Терра, 1998; Его же. *Неоконченная история. Три цвета времени: беседы М. С. Горбачева с политологом Б. Ф. Славиним*. – Москва: Международные отношения, 2005; Гаман В. В. *В коридорах ЦК. Десять из записки 1968–1972 та пізніших доповнень*. – Київ, 1997; Зенькович Н. А. *Была такая страна... Очень личная книга*. – Москва, 2000; Погребняк Я. *Не предаю забвению...* – 3-е изд; испр. и доп. – Киев: Арт Экономии, 2011; Петро Шелест. *«Справжній суд історії ще попереду». Спогади, щоденники, документи, матеріали*. – Київ, 2003; Ляшко А. П. *Груз памяти: трилогия: воспоминания*. – Киев, 1997. – Кн. 2; Сергієнко О. І. *Сповідуюсь життям своїм*. – Львів: ЛОГОС, 2009; Косенко М. В. *Мої сімдесяті обжинки*. – Львів: ЛОГОС, 2008.

²⁶ Карпінська П. О. *Син землі Прикарпатської. Спогади про Юліана Карпінського* / за заг. ред. О. Католі. – Львів: ЛОГОС, 2006; Трянова Г. *Жизнь и созидание: документальна повість* / За ред. Б. Кушніра, Л. Кудрявської. – Ужгород: Карпати, 2009; *Вісімдесят весен А. Вовка: спогади сучасників*. – Львів: Ліга-Прес, 2006; *Людина слова і діла: спогади про М. Кирея*. – Львів, 2006; *В масштабе эпохи. Современники об А. П. Ляшко*. – Киев: Ірідіум, 2003.

²⁷ Мороз В. *Есеї, статті, документи*. – Мюнхен, 1975; Лук’яненко Л. *Не дам загинуть Україні*. – Київ, 1994; Його ж. *Сповідь у камері смертника*. – Київ: Нора-Друк, 2005; Дзюба І. *Інтернаціоналізм чи русифікація?* – Київ: Видавничий дім “Academia”, 1998; Лісовий В. Відкритий лист до членів ЦК КПРС і членів ЦК КП України // *Зоря*. – 1994. – № 8. – С. 125–148; Драч І. *Політика: статті, доповіді, виступи, інтерв’ю*. – Київ, 1997; Ковтун В. *Іван Драч. Спроба портрету українського політика*. – Київ, 1998.

²⁸ Данилевський І., Кабанов В., Медушевская О., Румянцева М. *Источниковедение. Теория. История. Метод. Источники российской истории*. – Москва, 1998. – С. 526.

формалізовані, однак дозволяють досліднику надати кількісну чи якісну оцінку характерним ознакам номенклатурної повсякденності.

У спогадах українських дисидентів партійні працівники постають насамперед як опоненти, представники системи, яка репресувала їх та намагалася зламати життя. У книзі “Сповідь у камері смертника” Левко Лук’яненко стверджував, що в українському суспільстві утворилося три категорії населення: партійна еліта, привілейований клас керівників та звичайні громадяни²⁹. Автор звинувачував радянських партійних керівників у надмірному зосередженні влади заради самозахисту. Поряд він подав образ Людини з великої літери, фактичного ідеалу партійного службовця, що вірний ідеї національної свободи, має свій розум, впевнений у собі та своїх переконаннях, є патріотом Батьківщини³⁰. Автор “Відкритого листа до членів ЦК КПРС і ЦК КП України” (1972)³¹ Василь Лісовий, протестуючи проти арештів 1972 р., проаналізував причини, що породжували інакомислення й невдоволення в країні, зокрема відзначивши глибоку системну кризу, що охопила радянське суспільство під керівництвом Комуністичної партії³².

Святослав Галицький у творі “Кличу живих” у діях партійних працівників бачив лише терор проти українського народу, говорив, що партійна інтелігенція “душить” народ своїми правилами та нікому не потрібними приписами, “заставляє народ іти на смерть, на вічну погибель”³³. Валентин Мороз номенклатурників характеризував так: “обмежені, вузькі, неосвічені, без будь-якого досвіду у справі пропаганди, ви, маленькі люди і самі не розумієте до чого прагнете, куди веде народ”³⁴.

Серед опозиційних діячів були й колишні партійці, які розчарувались у політиці партії, як правило, через звинувачення їх у “націоналізмі”. Наприклад, Іван Драч згадував: “Я не розумів, що зі мною коїться, як не розумів, що творять зі мною. Мене, такого благовірного комсомольця і комуніста, звинувачували в... націоналізмі(?). Викликали, лякали, раз’яснювали, розчовпували, страхали й заманювали”³⁵. У праці “Інтернаціоналізм чи русифікація?” Іван Дзюба відзначав: “партійні чиновники почувають себе на українській землі не дружніми гостями і не добрими приятелями, а господарями становища, вищим елементом”³⁶. Це не дозволяло їм вибирати правильні шляхи будівництва держави, приймати слухні рішення, шукати компроміси, натомість змушувало створювати закрити “касту”.

Наступну групу опублікованих джерел становлять періодичні видання. Преса в СРСР розвивалася в умовах жорсткої цензури, що істотно обмежує її інформативний потенціал. Однак розвиток гласності в СРСР перетворив публіцистику на засіб обговорення важливих суспільно-політичних проблем. На шпальтах періодики можна знайти чимало інформації для дослідження образу номенклатури в громадській рецепції. У ході дослідження було опрацьовано випуски офіційних друкованих органів Комуністичної партії та Верховної Ради СРСР (“Радянська Україна”, “Комуніст”,

²⁹ Лук’яненко Л. *Сповідь у камері смертника...* – С. 61–62.

³⁰ Там само. – С. 129–134.

³¹ Лісовий В. Відкритий лист до членів ЦК КПРС і членів ЦК КП України // *Сучасність*. – 1977. – № 10. – С. 17.

³² Гель І. *Грані культури*. – Львів, 1993. – С. 39–40.

³³ Литвин Ю. Правозахисний рух на Україні, його засади та перспективи, квітень 1979 р. // *Сучасність*. – 1979. – № 10. – С. 99.

³⁴ Мороз В. *Есей, листи, документи...* – С. 100–101.

³⁵ Драч І. *Політика: статті, доповіді, виступи, інтерв’ю...* – С. 127.

³⁶ Дзюба І. *Інтернаціоналізм чи русифікація?...* – С. 70.

“Партийная жизнь”, “Труд”), а також газети “Правда”, “Литературная газета”, журнал “Огонек” тощо. Газети республіканського рівня, такі як “Правда України”, “Радянська Україна”, “Робітнича газета” та “Сільські вісті”, на своїх шпальтах дедали гостріше розпалювали ідеологічну боротьбу і контрпропаганду, головним чином навколо радянського способу життя, прав людини, а пізніше – міжнародного тероризму, у підтримці якого журналісти західних газет звинувачували СРСР.

Специфіка газет періоду 1970–1980-х рр. дає можливість робити висновки, що, хоча газети, незалежно від їх рангу, були загальнополітичними, виходили три-п’ять разів на тиждень на чотирьох шпальтах, проте їм заледве вистачало місця для висвітлення чергових постанов ЦК. Мало було матеріалів про живих людей і цікаві події, замість них пропонували “парадні портрети” передовиків виробництва “з рішучими обличчями”. Політичне життя театралізувалося, партійні збори, пленуми й з’їзди розписувалися як спектаклі, до окремого слова, де в кожного делегата була своя роль. Це не могло позначитися й на пресі: вона не повинна була показувати життя таким, яким воно є, а лише яким воно мало бути або яким його бачили партійні керівники.

Самостійною групою джерел для даного дослідження є твори художньої літератури. Зокрема, у романі Олесь Гончара “Собор” порушувалася низка актуальних, вельми неприємних для компартійного апарату проблем. Автор вказав на небезпеку кар’єризму не тільки в морально-етичній, а й у суспільно-політичній площині. За його твердженням, епоху облуди й лицемірства відстоювали люди, яких виховала тоталітарна система, і які сіяли зерна бездуховності. Прикладом духовної деградації представників районної влади став образ свідомого кар’єриста Володьки Лободи: “Що поганого, коли працівник прагне здорової кар’єри? Хіба ж не стимул, особливо для нашого брата-низовика? Чому тільки з трибун та в звірячих байках викривати зло? Треба брати владу і карати його”. Головне для Лободи – нищити все, що втілює історичну, національну пам’ять³⁷. Без вагань він бере участь в кабінетних битвах, “де пощади нікому нема: або ти герой, або ти розчавлена жертва”, натомість свого батька віддає у Будинок ветеранів. Володька Лобода став “висуванцем” не завдяки здоровій конкуренції, а лише завдяки кар’єристським здібностям, бо інших у нього просто не було. Його найвища мета – “працювати в тому високому головному будинку, де кроки твої гаснуть у килимах”³⁸.

У творчості Степана Олійника діяльність партійної номенклатури відображена сатирично, з використанням українського звичаєвого гумору. Суть його памфлетів відображена вже у назвах: “По шкалі номенклатури”, “Недовложеніє в казан”, “А ми засідаєм”, “Повечеряли чудесно”, есе: “Лікарня на замку”, “Номенклатурний Мацепура” та ін. У творах автора порушуються проблеми людської гідності, порядності, професійної етики, показано номенклатурну бундючність, службову непорядність та збайдужіння до основ суспільного життя. Кожна поезія С. Олійника – це своєрідна історія, яка висміює “кар’єрне осатаніння” партійних чиновників, зневагу до служіння народові, нехтування нормами та принципами моралі. Часто він висміював кар’єристів-балакунів, підлабузників, які добилися портфелів не за знання й уміння, а за номенклатурними даними, дбали не про колектив, не про справу, а про власне виживання, щоб “дотримуватись лінії партії”, займалися замість роботи лише відвертою показухою. Також із гумором підійшов до зображення партійних службовців Микола

³⁷ Гончар О. *Собор*. – Київ: Веселка, 1992. – С. 81.

³⁸ Гончар О. *Щоденники*. – Київ: Веселка, 2004. – Т. 3. – С. 312.

Петренко у творі “Лицарі пера і чарки”, що змальовує інше, “несанкціоноване партією” життя, яке проходить у колі львівської мистецької та письменницької інтелігенції³⁹.

Важливим джерелом для дослідження партійно-радянської номенклатури є твори Павла Загребельного, насамперед роман “Розгін”, у центрі якого – дилеми радянського наукового світу. Автор протиставив два образи, два різних шляхи в науку. Перший – це академік Карналь, талановитий учений-кібернетик, який пройшов шлях до високої посади, зберігши моральні цінності, винесені ще з рідного дому в селі⁴⁰. Другий – Кучмієнко – не надто здібний учений, який полишив науку заради партійної кар’єри, він навчився пристосовуватися і відігравати роль “завжди потрібного”⁴¹. Кучмієнко – це персонаж, якого автор характеризує більше з соціологічного погляду, ніж із психологічного, бо він живе у річищі ідеології, за законами типового суспільства, що деградує⁴². Однак це досить оригінальна постать, так би мовити “не протилежний полюс головного героя, це особистість, що живе поряд з ним, що впливала на нього”. Тобто Кучмієнко – не лише маска Карналя, а толерування присутності чогось подібного у своєму житті⁴³. Заслуговує на увагу й інший роман П. Загребельного – “Брухт”, у якому автор показує продажне суспільство, де продають не тільки металобрухт, заводи, а й людські душі⁴⁴.

Зауважимо, що кожний автор відображав суб’єктивний образ партійного працівника, який не можна сприймати як типовий, оскільки він залежав від багатьох індивідуальних обставин і життєвих переживань. Однак такі образи дозволяють побачити картину тогочасного життя очима людей, що належали до високоінтелектуальної і творчої еліти суспільства.

Таким чином, створення цілісного образу компартійних працівників радянської України передбачає використання широкої та різнопланової джерельної бази. Хоча офіційні джерела і преса радянського періоду відомі своєю ідеологічною заангажованістю, розвитком в умовах жорсткої цензури, їх можна значно доповнити групами джерел цілком іншого походження – творами опозиційних щодо радянської системи діячів, письменників, опублікованими в пізніший період спогадами, матеріалами усної історії. При цьому важливим є встановлення зв’язку між історичними подіями та щоденним досвідом, спроби подивитися на повсякденне життя як на певну сукупність правил, поглядів та пріоритетів, які допоможуть пояснити ті чи інші вчинки та події. Для дослідження важливо не просто вивчити діяльність партійних працівників, етапи партійної кар’єри, а й простежити, чим була партійна номенклатура як окрема соціальна верства зі спеціальними пільгами та привілеями, з якими проблемами стикалися партійні працівники, яких шукали шляхів їх вирішення, як вони виглядали в очах інших. Залучення широкого спектру джерел дозволяє створити певну картину формування та функціонування соціокультурного типу радянського чиновництва – своєрідного “класу” аристократії в радянській політичній системі.

³⁹ Петренко М. *Лицарі пера і чарки*. – Львів: СПОЛОМ, 2000.

⁴⁰ Волинський К. Знайомство з Петром Карналем. Нотатки на полях роману П. Загребельного “Розгін” // *Дніпро*. – 1976. – № 10. – С. 8–9.

⁴¹ Голубєва З. С. *Нові грані жанру. Сучасний український радянський роман*. – Київ, 1978. – С. 17.

⁴² Кібернетики обговорюють “Розгін” // *Літературна Україна*. – 1977. – 16 грудня. – С. 3.

⁴³ Жулинський М. Духовні параметри героя // *Жовтень*. – 1977. – № 2. – С. 4.

⁴⁴ Загребельний П. *Брухт*. – Харків: Фоліо, 2003.

THE SOURCES OF STUDYING THE UKRAINIAN SOVIET SOCIALIST REPUBLIC NOMENCLATURE IN THE 1970s TO THE FIRST HALF OF THE 1980s (as based on western regions)

Yuliia SHELEP

*I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, National Academy of Sciences of Ukraine,
4, Kozelnyts'ka Str., L'viv, 79026, Ukraine, tel. (032) 270-70-22,
e-mail: julija_shelep@mail.ru*

The article describes the characteristics of different sources which inform about everyday life of the Soviet nomenclature in the Ukrainian Soviet Socialist Republic in the 1970s–1980s. The main source groups of the issue which is being researched are defined in the article, namely the materials of the L'viv Regional State Archive, interviews, reminiscences, the press and fiction. Fiction is considered to be an independent group of sources in the research and the findings of surveys allow a comprehensive construction of the image of a party official in the society. Due to a wide variety of sources it was possible to take a thorough look at the life of a party official, create an objective picture of the shaping and functioning of party leaders in the Ukrainian Soviet Socialist Republic.

Key words: nomenclature, Communist Party of Ukraine (part of the Communist Party of the Soviet Union), Ukrainian Soviet Socialist Republic, historical sources, oral history.

ИСТОЧНИКИ К ИЗУЧЕНИЮ ПАРТИЙНОЙ НОМЕНКЛАТУРЫ УКРАИНСКОЙ ССР 1970-х – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ 1980-х гг. (на материалах западных областей)

Юлія ШЕЛЕП

*Институт украиноведения им. И. Крипьякевича НАН Украины,
ул. Козельницкая, 4, г. Львов, 79026, Украина, тел. (032) 270-70-22,
эл. почта: julija_shelep@mail.ru*

Охарактеризованы различные группы источников, которые информируют о повседневной жизни партийно-советской номенклатуры в УССР в 1970-х – 1980-х гг. Определены основные группы источников исследуемой проблемы: материалы Государственного архива Львовской области, интервью, воспоминания, пресса и произведения художественной литературы. В исследовании самостоятельной группой источников выступают произведения художественной литературы, а материалы опросов делают возможным комплексное конструирование образа партийного работника в обществе. Привлечение такого широкого спектра источников позволило всесторонне рассмотреть жизнь партийного работника, создать объективную картину формирования и функционирования партийного руководства УССР.

Ключевые слова: партийно-государственная номенклатура, Коммунистическая партия Украины (часть Коммунистической партии Советского Союза), УССР, исторические источники, устная история.

Стаття надійшла до редколегії 27. 10. 2014

Прийнята до друку 1. 12. 2014